MĂRCI LINGVISTICE ŞI ORIENTARE DISCURSIVĂ

LIANA POP
Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj

În cele ce urmează, am pornit de la constatarea că unele mărci lingvistice (lexicale, gramaticale, la nivelul *micro* al analizei) deţin funcţii discursiv-textuale, indicând, la nivel *mezo*, dezvoltări posibile ale discursului sau, la nivel *macro*, chiar scheme textuale, globale. Vom identifica mai jos mărci lingvistice, lexicale şi/sau gramaticale, purtătoare ale unor inferenţe de tip discursiv-textual (narative, descriptive, argumentative, dialogale etc.).

Tipul de abordare se va situa, aşadar, la confluenţa **descrierii limbii** şi a **descrierii discursului**, încercând să demonstreze în ce mod şi în ce zone se efectuează articularea dintre descrierea lingvistică şi descrierea discursiv-textuală.

În demersul nostru, vom preciza categoriile descriptive (1), apoi vom trece în revistă studii care deschid perspective de analiză pentru un mod discursiv sau altul (2-4) şi vom continua prin a investiga câteva zone încă nedescrise/mai puţin descrise din această perspectivă (5−7). Concluziile la care am dori să ajungem ar trebui să confirme ipoteza noastră generală, aceea a „orientării discursive” a mărcilor lingvistice.

1. *Categorii descriptive*

Vom recurge la categorii descriptive de nivel *micro, mezo şi macro* de analiză, mai precis:

− pentru nivelul *micro* al analizei, ne vor interesa mărcile lingvistice lexicale şi gramaticale, constitutive ale enunţurilor;

− la nivelul *mezo* – structurarea discursivă locală, de tip *descriptiv, narativ, argumentativ, dialogal* etc., adică ceea ce vorbitorii percep ca relaţii progresive în producerea discursului;

− la nivelul *macro*, categorii pertinente vor fi *tipurile de texte*, cele pe care vorbitorii le percep ca entităţi globale/structurări complete: *fapt divers, fabulă, scrisoare, reclamă, portret, ghicitoare, interviu, dezbatere* etc.

2. *Orientarea mărcilor lingvistice*

În secţiunile care urmează, vom trece în revistă câteva cercetări care justifică ideea principală a acestui studiu, şi anume aceea că mărcile lingvistice poartă indici ai unor orientări discursive de un tip sau altul. Studiile din domeniul argumentării au făcut-o deja şi sunt de mult recunoscute în acest sens (cf. Anscombre, Ducrot 1983), acreditând ideea „argumentării în limbă” şi, deci, a unei pragmatici integrate sistemului limbii.

Alte studii, referitoare la tipuri textuale în general (Combettes 1987, Adam 1990, Habert [2009]), au adus elemente suplimentare, lărgind observaţia spre alte tipuri de discurs.

BDD-V869 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

3. *Categoria de „orientare argumentativă” (OA)*

Orientarea argumentativă este o noţiune lansată de Anscombre, Ducrot (1983) şi se referă la unele entităţi lingvistice de nivel micro, în special conectori (fr. *mais)* şi operatori (fr. *peu, un peu)*, care aparţin structurii lingvistice a frazei.

Orientarea argumentativă este înţeleasă ca sens argumentativ al enunţării/al enunţului („la classe de conclusions suggérées au destinataire”, cf. Anscombre, Ducrot 1983: 149; Moeschler 1989), *argumentativitatea* aparând, în consecinţă, ca determinată lingvistic (înscrisă în limbă).

În ce măsură acest lucru se poate afirma referitor la alte mărci lingvistice decât cele „orientate argumentativ”? Au alte expresii lingvistice orientări discursive de alt tip – narativ, dialogal sau descriptiv? Încercăm să răspundem în cele ce urmează.

4. *Argumente în favoarea categoriei de „orientare narativă” (ON)*

Vom arăta în primul rând că termenul de „orientare narativă” existent în unele studii a fost/este utilizat cu altă accepţiune decât cea de „dezvoltare narativă” posibilă sau obligatorie pe care i-l vom acorda mai jos. Pe de altă parte, alte studii vorbesc explicit de o „dimensiune lingvistică a narativului” (4.1). În fine, vom propune o definiţie pentru categoria de orientare narativă şi vom trece în revistă mai multe mărci cu „potenţial narativ” (4.2). În fine, vom propune pe baza criteriului de intensitate a orientării narative, dihotomia *naraţiune forte* vs *naraţiune slabă* (4.3).

4.1. Accepţiuni ale termenului

4.1.1. *„Orientare narativă”* (Labov, Waletzky)

Termenul de „orientare narativă” a fost utilizat de Labov, Waletzky (2003: 93) atunci când au definit secvenţa narativă ca fiind constituită din [**orientare narativă**, complicaţie, evaluare, rezoluţie, coda]. În accepţiunea autorilor[1], termenul desemnează enunţuri libere menite să orienteze cititorul/ascultătorul în ceea ce priveşte personajele, timpul şi locul acţiunilor narative următoare. Cu alte cuvinte, „orientarea” este, în această accepţiune, ceea ce alţi cercetători vor numi „incipit” sau „cadru narativ”.

4.1.2. *„Orientare narativă” vs „orientare nonnarativă”* (Habert [2009])

B. Habert adoptă o abordare statistică multidimensională, extrăgând, dintr-un corpus, trăsături preferenţiale ale tipurilor de texte. Pentru narativ, statistica sa a dat ca mărci frecvente: verbe la trecut, pronume de persoana a 3-a, verbe „publice”, propoziţii principale. Menţionăm că termenul de „orientare narativă” este folosit de autor în opoziţie cu cel de „orientare nonnarativă”.

4.1.3. *Noţiunile de „formă narativă”, „narativitate” şi „efect narativ”* (Reinhart 1986, Bres 1994, Barceló, Bres 2006)

Reinhart (1986) pune pe baze cognitive perceperea formelor narative şi o leagă, explicit, de configuraţii verbale continue la perfect simplu. La rândul lor, Bres (1994), apoi Barceló, Bres (2006) discută, pe baze lingvistice, noţiunile de narativitate şi de efect narativ. Ei reperează efecte narative la mai multe timpuri verbale ale indicativului, în configuraţii diferite: narativitatea ar fi consecinţa combinării preferenţiale ale unor sensuri procedurale înscrise în mărci temporale (cf. Barceló, Bres 2006: 15−16; passim).

4.1.4. *„Relaţia narativă”*

[1] În alte lucrări: [rezumat, **orientare narativă**, secvenţializare, evaluare, coda].

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Preocupându-se de mărcile lingvistice ale narativului, Moeschler (1998: 5) încearcă să răspundă la întrebarea «Quelle est la contribution de la langue à la représentation des éventualités?» (Care este contribuţia limbii la reprezentarea evenimentelor?). Cercetătorul dă răspunsuri riguroase în multe lucrări (de ex., 2000), în care vorbeşte explicit de *direcţionalitatea mărcilor verbale*. Marca de perfect simplu (PS) ar declanşa o inferenţă cronologică înainte (IAV „inférence en avant"), făcând naraţiunea „să avanseze". Acest efect de sens ar depinde însă şi de o relaţie lingvistică suplimentară (cea de *cauză-efect* între două verbe succesive), doar combinaţia lor fiind, deci, la originea relaţiei narative. În ceea ce priveşte mai mult ca perfectul (PQP „plus-que-parfait"), acesta ar declanşa o inferenţă „înapoi" (IAR „inférence en arrière").

L. de Saussure (2003) vede naraţiunea ca pe o noţiune asociată progresiei temporale, însoţită de relaţii mai mult (+) sau mai puţin (-) necesare: de tip cauzal *(+ a omorî >+ a muri; +naufragiu > -înec)* sau stereotipe *(+ avion la sol > +coborâre; -a mânca la restaurant > +a plăti nota)*. Consecinţa ar fi că direcţionalitatea simplă a mărcilor/enunţurilor narative trebuie înlocuită cu cea de *direcţionalitate mai mult sau mai puţin forte/obligatorie*.

După cum se va observa, forţele variabile ale direcţionalităţii, pe care le vom lua în considerare în cele ce urmează, vor putea face diferenţa dintre *naraţiuni forte* şi *naraţiuni slabe* – două categorii graduale pe care le propunem mai jos.

4.2. Necesitatea de a defini categoria de „orientare narativă"

Studii ca cele de mai sus nu lasă nicio îndoială asupra evidentei orientări narative a unor mărci lingvistice. Aceasta ne-a motivat (Pop 2009a, 2009b) să propunem definirea orientării narative pe baza noţiunilor invocate mai sus de alţi autori şi în consonanţă cu definiţia orientării argumentative deja existente (Anscombre, Ducrot 1983).

4.2.1. *Definiţia orientării narative*

Orientarea narativă (ON) este sensul, indicat de mărci lingvistice, care sugerează destinatarului o suită narativă locală sau globală.

4.2.2. *Mărci lingvistice şi orientare narativă*

Încercăm să răspundem mai jos întrebărilor următoare: Mărci izolate sau fascicule de mărci ar fi responsabile de efectele narative? Ce reguli li s-ar putea ataşa?

Având în vedere că relaţia limbă-text nu se stabileşte „direct" (cf. Combettes 1987), regulile discursiv-textuale ataşate expresiilor lingvistice ar fi, conform diverselor tentative de descriere:

− **reguli conceptuale** (cf. Combettes 1987, Reboul 2000, Barceló, Bres 2006) pentru unităţi conceptuale cum sunt cuvintele lexicale;

− **reguli procedurale** (cf. Moeschler 1998, Barceló, Bres 2006) pentru morfeme, cuvinte sau construcţii gramaticale (v. adverbele cadrative la Charolles 2006 etc.)

4.2.3. *Semantica narativă a mărcilor lingvistice*

În fine, dacă luăm în considerare *incidenţa local-discursivă* (L) ori *textual-globală* (G) a diverselor mărci, ele ar trebui clasificate mai nuanţat în: **mărci cu sens discursiv/local/mezo,** cele care sunt responsabile de conexiuni imediate în discurs şi, respectiv, **mărci cu sens textual/global/macro**, cele care declanşează reprezentări ale unui tip textual**.** Orientarea narativă *ON* a celor dintâi va fi notată *ONL*, a celor din urmă, *ONG*. Dacă inferenţele se efectuează „înainte" (AV), notaţiile vor fi *ONLAV/ONGAV*, iar dacă se efectuează „înapoi", notaţiile vor fi *ONLAR/ONGAR*. În fine, dacă inferenţele sunt slabe, aceleaşi orientări se vor nota (cu litere minuscule): *onlav/ongav*, respectiv *onlar/ongar*.

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

4.2.4. *Schema prototipică a povestirii („récit”)*

Dăm mai jos schema secvenţei narative în 7 etape, aşa cum a fost ea elaborată, diferenţiat, de W.Labov, în mai multe versiuni, şi de J.M. Adam (1992). Pentru fiecare dintre etapele secvenţei maximale, vor fi ilustrate mai jos prin câteva mărci lingvistice generale sau particulare, aşa cum apar ele în exemplele noastre.

Se poate observa din tabel că mărcile Prefeţei narative, ale Cadrului, ale Situaţiei finale şi ale Moralei, ca secvenţe libere, declanşează orientări narative global-textuale, pe când cele ale secvenţelor propriu-zis narative, declanşează orientări locale.

Etapele narative	**Mărci lingvistice**	**Sens**	**ON**
Prefaţa narativă	Etichete meta: *fabulă, întâmplare* etc.	titluri, genuri	ONGAV
Cadrul/Incipit	formule ± consacrate: *Era/A fost odată ca niciodată; despre…* adv. cadrative: *Acum mai bine de patru sute de ani*.. vbe de stare/activitate tps vb: IMP, MMCP	stare iniţială de echilibru personaj, loc, timp	ONGAV
Complicaţia/ Intriga/ Declanşatorul	*Într-o zi/seară...; ce s-a gândit într-o zi?* vb de ev., ruptură tp (IMP: PS/PC/PREZ) *Într-o seară, baba şedea pe pragul casei şi torcea. Stând aşa, zăreşte în depărtare un călăreţ...*	eveniment neaşteptat	ONLAV
Acţiuni/dezvoltare	*când, după ce, apoi...* *Când a ajuns înaintea căsuţei, întreabă pe babă...* vbe de ev.: PS/PC vbe de stare, de activitate	conexiuni cauzale de ev. + stări tranzitorii	ONLAV onlav (- cauză>efect)
Rezolvare	*până la urmă* vbe rezultative în titluri (fapt divers: *Omorâtă pe zebră*), proverbe	punct culminant	ONLAV/ ONLAR
Sit. finală	formule ± consacrate : *Şi de atunci au trăit în pace mulţi ani şi au avut mulţi copii* vbe de stare/de activitate *nu mai… cât a fost el domn*	stare finală de echilibru	ONGAR
Morala/Coda	formule consacrate: *Şi ce-i cu asta?* evaluative: *stupoare, era să leşin,...* (oral)	evaluare/ sensul povestirii	ONGAR

4.3. Naraţiune forte vs naraţiune slabă

4.3.1. *Naraţiunile forte* ar fi declanşate de mărci cu orientări narative puternice, luate izolat ori în configuraţii mai mult sau mai puţin complexe. Studiul acesta fiind estimativ şi general şi nepermiţând detalierea tuturor aspectelor care ar trebui analizate, vom spune, în principiu, că etichetele meta (*roman, fapt divers, legendă* etc.), formulele consacrate (*A fost odată ca niciodată*), verbele de evenimente „semnificative”, evenimentul declanşator**,** mărcile temporale omogene (suite de perfect simplu/perfect compus), ordinea narativă progresivă,

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

conectorii de succesiune temporală *(la început, apoi, la sfârşit)*, morala şi coda *(Ş-am încălecat pe şa şi v-am spus poveste-aşa)* sunt mărci cu potenţial narativ forte.

Putem ilustra acestea observând începutul legendei de la exemplul (1), care cumulează o serie de mărci lingvistice forte: situare în trecut (adverbial cadrativ: *Acum mai bine de patru sute de ani*), declanşator (*Într-o seară*), mărci de succesiune temporală (*după ce, când*...), succesiune de evenimente (*zăreşte – a trecut – se opreşte – îşi aruncă ochii – porneşte – a ajuns – întreabă*...).

(1) ***Legendă***

Acum mai bine de patru sute de ani, pe vârful dealului Dumbrava din Munţii Vrancei ***era*** o căsuţă în care ***locuia*** o babă, pe care o ***chema*** Tudora Vrăncioaie.

Într-o seară, baba ***şedea*** pe pragul casei şi ***torcea***. Stând aşa, **zăreşte** în depărtare un călăreţ în goana calului. ***După ce***-**a trecut** Dealul Lupului şi **se opreşte** în lunca celor 7 munţi ca să mai răsufle calul, voinicul îşi **aruncă** ochii împrejur şi **porneşte** către căsuţa babei. ***Când*** **a ajuns** înaintea căsuţei, **întreabă** pe babă:... (După *Viaţa lui Ştefan cel Mare*, Cluj-Napoca, Dacia, 1998: 48−50)

(unde: ***Într-o seară*** = ONGAV; ***După ce*** **a trecut, se opreşte** = ONLAV; ***Când*** **a ajuns, întreabă...** = ONLAV)

În ceea ce priveşte exemplul 2, dialogal, naraţiunea este forte, în prima sa parte (cu multe verbe în relaţie de cauză-efect la perfect compus), căci persoana intervievată povesteşte o întâmplare. Intervenţiile reporterului sunt mai degrabă ratificări şi semnale de control *(aşa, da, aha, da↓ am→* ***am înţeles****↓ da↓ da↓)* sau reacţii emoţionale *(A:oleu↓ , PTI:u:↓)*, care nu afectează narativul. Firul narativ se construieşte prin seria conceptuală cu verbele: am cumpărat > am adus-o > am: vrut > a: început să sară > ne-am dus > ne-a dat aFA:ră > a zis > am aJU:NS > i-a obliGAT > am cumpărat > am chemat > i-au da:t > am rămas > am scris > am fost sunată > ne-au spus. Finalul interviului e reprezentat de „morala”: *deci↓ io voiam să v:: vă expun serioziTAtea unei fi:rme↓* (reformulată apoi mai amplu de participanţii la interviu).

(2) ***Dezbatere radiofonică/Interviu***

Text, mărci	Etape discursive
R. bună ziua↓ I. sunt Angela→ din Tîrgu Mureş→ R. vă rog↓ I. şi: aş VREA→ să vă exPUN **o întîmPLAre→** ***după care: (rîs) vă las*** ***<u>să trageţi dumneavoastră concluzia</u>*** **→**	Povestire$_1$ Prefaţă
R. ia s-auzim↓ I. ***despre*** produse:le româneşti↓	Anticiparea moralei
I. **am cumpărat** o maşină de spălat automată româNEAScă↓ R. aşa↓ I. **am adus-o** acasă↓ R. da↓	Incipit/Cadru (temă)
I. ***cînd*** **am: vrut** s-o ştergem de praf↓ **a: început să sară** TOAtă vopseaua de pe ea↓	Declanşator
R. ***A:oleu↓*** I. **ne-am dus** înNApoi la magazin↓ să ne: SCHIMbe maşi:na↓ sau să ne returneze banii↓	Dezvoltare
R. aşa↓ I. bineînţeles că paTROnu numai că nu **ne-a dat aFA:ră** pe uşă↓ şi **a zis** că să mergem la se:rvice↓ să ne schimbe carca:sa↓ că maşina este în garanţie↓ **am aJU:NS** PÎnă la protecţia consumaTO:rulu↓ care:↓ ***pînă la***	Punct culminant Rezolvare

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

***urmă*↓ <u>**i-a obliGAT**</u>** să ne returneze banii înaPOI:/↓
R. da↓
I. ***şi*** <u>**am cumpărat**</u> o ALtă maşină de spălat↓ de producţie italiană↓ ***stupoare***/↓ *după* doi ani de zile s-a defectat/↓ ă: *după ce* <u>**am chemat**</u> mai mulţi me:şteri↓ care nu i<u>**-au da:t**</u> de ca:păt la această maşi:nă↓ — ***Şi*** Povestire$_2$; Declanşator; Dezvoltare
R. aşa↓
I. <u>**am rămas**</u> cu: maşi:na aşa:/↓ şi→ spre-→ aşa: din disTRAcţie→ sau din: DISpeRAre→ <u>**am scris**</u> o: scriSOAre→
R. da↓
I. diRECT la FIrma italiAnă→ care produ:ce maşina/↓
R. aşa ↓
I. ***e:ra să: să leŞIN***/↓ *după* trei săptămîni↓ <u>**am fost sunată**</u> de la: reprezentanţă din Bucureşti↓ care <u>**ne-au spus**</u>→ DOAmnă/↓ ne cerem SCU:ze dacă produsul nostru NU: ESte cum v-aţi dori:t dumneavoastră/↓ vă trimitem I:mediat un reprezenta:nt→ şi: ***totul se rezolvă***/↓ ***vă spu:n***↓ ***am răma:s***→ — Punct culminant
R. ***PTI:u:***/↓
I. ***ŞO:CA:tă***/↓
R. da↓
I. *după:→ după:→ deci↓ după o: LUnă* <u>*de zile*</u>→
R. ah a/↓
I. <u>**a venit**</u> cineva diRECT de la FIRma italiAnă/↓ ŞI: <u>**a cerut**</u> mii: de scuze:/↓ — Rezolvare
R. vă MERge maŞIna↑ ce: s-o mai lungim/↓
I. da↓
R. spăLAţi cu maşina de spălat↑
I. ***deci*↓ *io voiam să v:: vă expun*** *serioziTAtea unei fi:rme*/↓ — Morala
R. *da↓ am→* ***am înţeles***↓ *da↓ da↓*
I. ***deci*↓ *deci*↑** *XXX→ aicea la noi nu există serioziTAte*/↓ *dacă cumperi ceva→ şi nu-ţi convine↓ patronul numa:' că nu te dă afa:ră→ sau la fabrică nici nu po:ţi să discu:ţi*/↓ — Relansare
R. ***poate înVAţă*** *doamnă*/↓ *din acest program↓ mă rog↓ sau din:: faptul că: noi→ consumatorii→ vom deveni mai: vigilenţi↓* ***vom învăţa să*** *ne apărăm: drepturile↓* ***poate înVAţă***→ *în cele din urmă→ că↑*
I. ***deci*↓ *io zic că*** *totu: se rezumă:↑* — Morala
R. ***vorba aia: cliENtu nostru→ stăPÎnu nostru: N-Au:: spus-o degeaba***/↓
I. *se rezumă→ în primu rînd→ la serioziTAtea cu care se: se luCREAză cu clientu*/↓

(Corpus Pop, în *Verba volant*, Echinox 2004)

4.3.2. *Naraţiunile slabe* ar fi marcate de verbe de evenimente nesemnificative/ nonevenimente/evenimente rare (ca în 3, o *descriere de acţiuni*, şi 4, relatare comentată, mai jos). Mărci tipice pentru acest tip de discurs sunt:

− lipsa moralei (3);

− densitatea mică de verbe de eveniment şi/sau repetarea acestora („baterea pasului pe loc")(4);

− digresiuni/întoarceri în plan secundar (4), marcate de conectori enumerativi (*şi*, în 3, 4);

− densitatea „stărilor intermediare", marcate prin verbe la imperfect (4: *era : nu mai lăsa : minţea* domnule : *lega* securitatea unu după altu: îi *bătea* de-i *nenorocea*; *era* frig afară : *nu mai pleca* nimeni : *era* puţini : *omora* pe toţi : lumea *zbiera*);

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

− comentarii (4 *minţea domnule↑; că dacă era puţini ne omora pe toţi↑*) etc.

(3) ***Descriere de acţiuni***
atunci oamenii pregătesc cele mai bune bucate ***şi*** vin rudele vecinii din alte sate↓ ***şi*** petrec împreună ***şi*** merg într-o: pe plaiuri undeva într-un loc mai mai ă: orchestră ***şi*** cântă toată lumea (...) se înfiripă diverse idile din: flăcăi fete din alte sate...
(Corpus Pop, în *Verba volant*, Echinox 2004)

(4) ***dup-aia o vinit grosu armatei***
L1. ***dup-aia*** → **o vinit** grosu armatei acolo↑ *şi* în: în 17 o fost crâncen→ în 18 o fost→ în19→ în 20↓ în 20→ **o început să iasă lumea** din întreprinderi↑ X. era acolo cu mitraliere cu C.A.P.-uri cu tancuri↑ nu mai lăsa pe nimeni↑ o-nchis întreprinderea↑ minţea domnule↑ lega securitatea unu după altu↑ xxx de mama dracului↓ îi bătea de-i nenorocea nu ştiu ce↓ ***ş***-**o ieşit lumea afară**↑ [...] era frig afară↑ nici nu mai pleca nimeni↑ că dacă era puţini ne omora pe toţi↑ da lumea zbiera↑ nu plecăm nu plecăm↑ noi de aicea nu plecăm nu plecăm acasă/↓ (cîntă) nu plecăm↑ pentru că dacă sîntem mulţi: mulţi vom învinge↑
(Corpus Pop, în *Verba volant*, Echinox 2004)

O secvenţă binară, cu explicitarea momentului declanşator şi a deznodământului, tipică proverbelor (*Cine sapă groapa altuia cade singur în ea*) ni se pare specifică, de asemenea, naraţiunilor slabe. Ca şi aglomerarea de inferenţe cronologic-cauzale din titluri ce conţin verbe rezultative (ex. *Omorâtă pe zebră*, Pop, Moldovan 2005).

5. *Argumente în favoarea categoriei de „orientare dialogală” (ODi)*

Vom încerca în această secţiune să aducem argumente în favoarea noţiunii de orientare dialogală.

5.1. Categoria de „valenţă dialogală”

În (Pop 1987), am definit prin *valenţă dialogală* proprietatea unor enunţuri de a reclama un alt enunţ, ca necesar sau posibil, într-o relaţie biunivocă, proactivă sau retroactivă, de schimb interacţional. Această „valenţă” nu este altceva decât, pentru a omogeniza terminologia, o *orientare discursivă de tip dialogal*. O vom numi *orientare dialogală* şi o vom nota cu **ODi** (AV/AR).

5.1.1. *Definiţie*

Vom defini „orientarea dialogală” (ODi) ca sens, indicat de mărci lingvistice, care sugerează destinatarului o suită dialogală locală sau globală.

Similar cu forţa variabilă a orientării narative, am remarcat şi în orientarea dialogală forţe cu intensitate inegală. Am numit, anterior, aceste forţe, *valenţe dialogale forte* vs *valenţe dialogale slabe*. În tabelul următor se pot distinge, sintetic, câteva asemenea situaţii:

valenţă dialogală forte (ODi)	vs **valenţă dialogală slabă (odi)**
(obligaţia unui răspuns: +replică)	(posibilitatea unui răspuns: ±replică)
actul de întrebare ODiAV > +răspuns (5 R_5I_5)	act declarativ > ±comentariu
actul de salut ODiAV > +salut (7)	> ±confirmare (de primire 5 I_6, R_7, R_8, R_9)
actul de adresare ODiAV > +replică (6)	> ±respingere (10)
etichete meta: ODiAV/AR *(*5 *să nu discutăm, să vorbim despre R10, R11,* 16 *convorbire)*	> ±completare (5 I_5-R_6)

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Într-un sens asemănător, etnometodologii au introdus noţiunea de *pereche adiacentă*, cu corelatele sale: *relaţie preferată* vs *nepreferată*. Relaţia preferată este cea „aşteptată” de un anumit enunţ, cea care va satisface o „valenţă dialogală” şi va constitui cu primul enunţ o suită bine formată de replici, putând conduce spre ceea ce, ulterior, s-a numit *completitudine* a unui schimb. Relaţia nepreferată este cea pe care o stabileşte cu un enunţ dat un enunţ „neaşteptat” şi care nu satisface valenţa primului, constituind cu acesta o suită de replici incompletă.

O relaţie nepreferată reclamă relansări ulterioare ale interacţiunii până la obţinerea „dublului acord” al participanţilor, adică până la satisfacerea valenţelor fiecărei replici. O relaţie nepreferată poate duce, în consecinţă, la suspendarea interacţiunii sau, aşa cum vom vedea din dialogul 5 mai jos, la neratificarea temei şi/sau a interlocutorului (5.1.3.).

(5) ***spuneţi domnu Georgică vă ascult***
R_1 **alo**↑
I_1 **alo**↑
R_2 **bună ziua**↓
I_2 **bună ziua**↓
R_3 **bine aţi venit**↓
I_3 Georgică mă numesc→ din Galaţi↓
R_4 **spuneţi→ domnu Georgică**/↓ **vă ascult**↓
I_4 uitaţi care-i problema/↓
R_5 care-i↑
I_5 deci↓ importu de: toate produsele→ care: ă: vin din Grecia→ din:: Turcia→ din:↓ mă rog↓
R_6 OLANda→ SPAnia→ BulGAria→ UnGAria↓
I_6 aşa ↓ exact→ exact↓
R_7 aşa↓
I_7 în speţă↓ uLEiu/↓ uleiu de măsline↓ uleiu:→ uleiu din ăsta de floarea soarelui/↓
R8 aşa↓
I_8 măslinele→ şi: etc→ etc→
R_9 aşa↓
I_9 sunt direcţionate/↓ nu se mai fac↓ ă:: deci↓ eu sunt importato:r↓ (…) nu mai pot să fac vama la Galaţi↓ cu toate că firma mea e srl în Galaţi↓
R_{10} ***hai dom'le***/↓ ***să nu discutăm de*** **firmă:**↓ ***vă rog*** **io frumos**/↓ ***hai să vorbim despre*** **produsele ăstea: româneşti**/↓
I_{10} exact↓ produsele ăstea:↓ ***deci***↓ ă::: cineva/↓ mi s-a impus→ să nu mai fac vama Galaţi↓
R_{11} ***bine***↓ deci dumneavoastră aveţi problema cu vama Galaţi↓ ***io vreau să discutăm astăzi despre*** **produsele fabricate în România→** ***aşa că vă aştept→ pe această temă:*** → la numărul de telefon 2010509→

(Corpus Pop, în *Verba volant*, Echinox 2004)

5.1.2. *Schimburi bine formate*

Schimburile bine formate sunt cele în care valenţele dialogale – orientările dialogale – ale fiecărei replici (ODiLAV) sunt satisfăcute la nivelul local, imediat, prin prezenţa unei replici aşteptate (ODiLAR). Este cazul schimburilor de la începutul interacţiunii 5 de mai sus:

(6) R_1 **alo**↑ ODiLAV
I_1 **alo**↑ ODiLAR

(7) R_2 **bună ziua**↓ ODiLAV
I_2 **bună ziua**↓ ODiLAR

BDD-V869 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

5.1.3. *Aparente malformaţii locale*

O relaţie nepreferată între două replici poate fi introdusă de o replică local neaşteptată, dar pertinentă în configuraţia globală a interacţiunii. După cum se vede mai jos în exemplul (8), actului iniţiativ al lui R_3 *bine aţi venit* (ODiLAV) nu îi urmează răspunsul aşteptat, la nivel micro (ODiLAR), ci un alt răspuns – la un enunţ existent în universul de aşteptare mai general al acestei interacţiuni radiofonice, cu orientare ODiGAV, în care fiecare intervenent trebuie să se prezinte. Or, prezentarea vine aici direct după enunţul *bine aţi venit* şi nu după unul de forma *Cum vă numiţi?*, care rămâne subînţeles şi nu mai trebuie lansat.

(8)	R. **bine aţi venit**↓	ODiLAV
	I. Georgică mă numesc→ din Galaţi↓	ODiGAR

Aparenta malformaţie locală „se rezolvă” la nivelul interpretării globale şi nu va fi deci sancţionat ca „rău format”.

5.1.4. *Malformaţii globale*

La nivel global, se remarcă în dialogul 5 o anomalie, sancţionată de două ori de reporter/moderator (în R_{10} şi R_{11}): persoana intervievată nu răspunde la tema propusă, global, pentru întreaga emisiune.

La enunţul iniţial *spuneţi→ domnu Georgică ↗↓ vă ascult↓*, cu orientare globală de tipul ODiGAV, ascultătorul răspunde printr-o intervenţie ratificată de mai multe ori de moderator (întrebare ajutătoare *care-i↑*, completare *OLANda→ SPAnia→ BulGAria→UnGAria↓*, trei ratificări *aşa↓*). Când, însă, ascultătorul se îndepărtează de tema propriu-zisă (cu secvenţa I_9 *deci↓ eu sunt importato:r↓ (…) nu mai pot să fac vama la Galaţi↓ cu toate că firma mea e srl în Galaţi↓*, orientată ODiGAR), reporterul întrerupe intervenţia acestuia şi solicită, explicit, o schimbare tematică *(*R_{10} *hai dom'le↗↓ să nu discutăm de firmă:↓ vă rog io frumos↗↓ hai să vorbim despre produsele ăstea: româneşti ↗↓)*, printr-o intervenţie orientată ODiLAV.

Pentru că ascultătorul nu respectă pentru a doua oară tema „aşteptată”, va fi exclus din emisiune prin replica R_{11}.

Remarcăm în R_{11} prezenţa unui conector pragmatic cu orientare proactivă şi retroactivă în acelaşi timp: *bine*; echivalenţii săi în bibliografia specializată sunt numiţi *mărci de structurare a conversaţiei MSC*. Hansen (1998) observă, de asemenea, funcţionarea conectorului fr. *bien* „bine” la nivelul global al interacţiunii. În cazul nostru, *bine* (R_{11}) funcţionează ca marcă de ruptură discursiv-tematică: în ciuda sensului său evaluativ pozitiv, *bine* pare să nu ratifice tema („firma”) şi să pună deci capăt schimbului cu ascultătorul Georgică. Utilizarea sa în acest context pare a fi pur structurantă. Această orientare retroactivă a lui *bine* (ODiAR) se completează în R_{11} cu una proactivă (ODiAV), care anunţă continuarea interacţiunii cu alţi participanţi *(aşa că vă aştept→ pe această temă:→ la numărul de telefon 2010509→).*

Este interesantă prezenţa în acest ultim schimb a conectorului *deci* (I_{11}), ca marcă aparent monologală, responsabilă de structurarea intervenţiei ascultătorului – o altă marcă de tip MSC. Ea indică aici mai multe operaţii de programare discursivă: ca marcă de ruptură discursivă, ea indică un *conflict de structurare monologal-locală*; dar această dificultate de structurare la nivel monologal pare să îşi aibă originea în orientarea replicii precedente a reporterului, care impune tema „produse”, perturbând alegerea tematică a interlocutorului: acesta se va afla într-o situaţie de *dificultate ilocuţionar-dialogală*, ezitând între răspunsul pe tema „produse”, iniţial acceptată *(exact↓ produsele ăstea:↓)*, şi tema „vamă”. S-ar putea afirma

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

atunci că orientarea lui *deci* este monologală şi dialogală, retroactivă şi proactivă în acelaşi timp.

6. ***Argumente în favoarea categoriei de „orientare descriptivă" (ODe)***

Pentru toate tipurile de discurs în general, dar şi pentru tipul descriptiv, mai multe studii au indicat prezenţa unor mărci specifice textelor informativ-descriptive (Combettes 1987; Combettes et Tomassone 1988; Adam 1990; Habert [2009]), unele precizând distincţia *prim-plan* vs *plan secundar*. Chiar dacă dependenţa reciprocă a mărcilor/secvenţelor (cu valenţe retro sau proactive) nu pare a fi fost invocată, ni se pare că unele ar avea orientări de un tip sau altul.

6.1. Mărci lingvistice şi orientare descriptivă

Enunţurile ecuaţionale cu ajutorul verbelor *a fi, a avea* (şi sinonimele lor), adjectivele calificative şi toţi indicatorii de loc (adverbiale spaţiale: *sus, jos, la stânga, la dreapta, în mijloc, de-a lungul...*) sunt, evident, mărci care servesc „logica obiectului" descris. Adverbialele care intră în corelaţii implică în general prin simpla prezenţă, corelativele lor, creând o „aşteptare". Astfel, *sus*, orientează, implicit discursul şi spre *jos*; *stânga* îl orientează implicit şi spre *dreapta*; *la intrare* îl orientează şi spre *ieşire* etc. Categoria de *orientare descriptivă* pare, aşadar, să fie pertinentă. O vom nota, în funcţie şi de intensitatea sa: *ODe/ode.*

Pe de altă parte, substantivele care intră, explicit sau implicit, în relaţii hipero sau hiponimice, indică, inferenţial, o dependenţă oarecare a conceptelor/obiectelor. Astfel, *casă* implică, obligatoriu sau nu, *ziduri, acoperiş, ferestre, uşă, trepte, terasă...*, invocarea unuia dintre elemente orientând spre întreg, sau invers, întregul orientând spre părţi. Astfel, o descriere de tip *incipit* într-o naraţiune, în care povestitorul ar începe cu *Biserica era înconjurată de morminte* orientează receptarea spre elemente ca *sat, cimitir* etc. La nivelul descrierii şi similar cu regulile conceptuale invocate pentru verbele narative, aceste relaţii ar trebui considerate regulate, iar reprezentările lor ar putea fi de forma: *sat > biserică, cimitir, străzi, case, curţi...; casă > ziduri, acoperiş, pivniţă, pod, uşi, ferestre, camere...; cameră < casă/apartament.*

În ceea ce priveşte *mărcile de integrare lineară MIL* (cf. Adam 1990: 166), de tipul *în primul rând, în al doilea rând,... la sfârşit...*, ni se pare că ele sunt mai clar orientate proactiv sau retroactiv: *în primul rând*, sau *întâi* „deschid" o descriere, *în ultimul rând* o „închide".

În fine, titlul („le thème-titre" la Adam 1992) deschide, global, spre un întreg discurs, fiind orientat, proactiv. Dacă cititorul vede scris *Buletin meteo*, se aşteaptă la o succesiune de enunţuri prin care meteorologul caracterizează „părţile componente" ale vremii: cerul, precipitaţiile, temperaturile, vântul (v. ex. 12).

Putem, aşadar, conchide în favoarea categoriei de *orientare descriptivă* ca tip de orientare discursivă supus logicii privirii; determinată, aşadar, vizual şi spaţial, spre deosebire de logica narativă, determinată temporal.

6.2. Definiţie

Orientarea descriptivă (ODe) este sensul, indicat de mărci lingvistice, care sugerează destinatarului o suită descriptivă locală sau globală.

6.3. Tipuri de secvenţe cu orientare forte (ODeAV)

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Dintre textele pe care le-am luat ca exemplu, *definiţiile* şi *clasificările* (care procedează de obicei dinspre gen spre specii) sunt exemple de texte puternic orientate descriptiv.

În 9, se poate vedea cum, într-o structurare dialogală, primul enunţ, o întrebare care solicită o definiţie, orientează discursul spre o dezvoltare de tip descriptiv, cu mărci date (*ce-i asta strânsură*↑):

(9) ***ce-i asta strînsură***↑
R. ce-i asta strînsură↑
I. strânsură↓ deci$_1$ ***e*** hramul↓ deci$_2$ hram fiind o sărbătoare un patron deci$_3$ Sfîntul Gheorghe de Sfântul Gheorghe de sărbătoare o anumită localitate îşi serbează→ ă: ***este*** o sărbătoare a satului şi atunci oamenii pregătesc cele mai bune bucate şi vin rudele vecinii din alte sate↓ *şi* petrec împreună *şi* merg într-o: pe plaiuri undeva într-un loc mai mai ă: orchestră *şi* cântă toată lumea (...) se înfiripă diverse idile din: flăcăi fete din alte sate↓ ***deci$_4$ e*** *foarte frumos*→ (Corpus Pop, în *Verba volant*, Echinox 2004)

Fiind un discurs oral, producerea se face prin ajustări succesive, de tip sinonimic-ecuaţional *(strânsură : hram : sărbătoare : patron : Sfântul Gheorghe : sărbătoare a satului)* şi evidente conflicte de structurare marcate prin *deci$_{1-3}$*:

(10) strânsură↓ deci$_1$ ***e*** hramul↓ deci$_2$ hram fiind o sărbătoare un patron deci$_3$ Sfântul Gheorghe de Sfântul Gheorghe de sărbătoare o anumită localitate îşi serbează→)

Locutorul găseşte până la urmă „formula”: după definiţia exemplificatoare (*Sfântul Gheorghe*), se ratifică formula generalizatoare, care convine conceptului *strânsură*:

(11) strânsură↓ [...] ***este*** o sărbătoare a satului şi atunci oamenii pregătesc cele mai bune bucate şi vin rudele vecinii din alte sate↓ *şi* petrec împreună *şi* merg într-o: pe plaiuri undeva într-un loc mai mai ă: orchestră *şi* cântă toată lumea (...) se înfiripă diverse idile din: flăcăi fete din alte sate↓

Buletinul meteo îşi impune, prin marca titlu, structura globală ca obligatorie. Este un tip de text cu formă fixă:

(12) ***Buletin meteo***
Cerul, *senin* la început, *se va acoperi* progresiv, iar la noapte *vor fi ploi*. **Temperaturile** *nu vor scădea* sub 7°. **Vânt** *moderat.*

În ceea ce priveşte *clasficările* din ştiinţe, acestea sunt macrostructuri cu forme fixe. Orientarea descriptivă globală, proactivă, o imprimă, şi aici, titlul. A se vedea în acest sens textul 17, preluat dintr-o carte de biologie:

(13) ***Principalele grupe de reptile***
Broaştele ţestoase (Chelonienii): ***sunt*** animale de usact sau semiacvatice. Cele de uscat se hrănesc cu vegetale, cele acvatice mai mult cu carne. Depun ouă în nisip, în gropi mici pe care le bătătoresc. Iarna ***hibernează***.
Şopârlele (Saurenii): ***sunt*** descendentele reptilelor gigantice care au trăit pe pământ în mezozoic. Şi azi mai există şopârle uriaşe, exemplu Dragonul din Komodo, Varanul. Iguana ***este*** singura şopârlă care ***are*** o viaţă amfibie. Majoritatea speciilor de şopârle uriaşe trăiesc la tropice. Şopârlele din România ***sunt*** mici şi ***nu prezintă*** pericole (***nu au*** dinţi veninoşi).

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Şerpii (Ofidienii) se deplasează prin târâre, datorită lipsei solzilor pe partea ventrală, care aderă alternativ şi succesiv la asperităţile solului, iar în apă înoată prin mişcări ondulatorii ale trunchiului şi cozii. Se hrănesc cu animalele mici, pe care le paralizează prin inoculare cu venin (viperele) şi pe care le înghit fără a le mesteca.

Crocodilii (Crocodilienii) ***sunt*** cele mai evoluate reptile. ***Au*** dinţi mari înfipţi în alveole, cavitatea bucală complet separată de cea nazală, iar inima ***este împărţită*** în 4 camere. (*Biologie*, cl. A IX-a, All, 1999: 52−53).

De observat, în această ultima secvenţă, mărcile cele mai tipice ale descrierii: verbele *a fi, a avea* şi sinonimele *a exista, a prezenta*; verbe de stare sau de acţiuni obişnuite, permanente, tipice speciei; organizarea lineară în paragrafe succesive structurate identic.

6.4. Tipuri de secvenţe cu orientare slabă (ode)

În ceea ce priveşte mărcile cu orientare descriptivă slabă, ele se leagă şi de tipuri de descrieri mai puţin restrictive, cum sunt descrierile literare, poetice. Gradul crescut de subiectivitate face ca selecţia elementelor introduse în aceste texte să depindă de dispoziţia descriptorului. El poate fi mai meticulos, oferind o descriere aproape exhaustivă, ca în 14, sau poate oferi un *crochiu*, de tipul: *sunt înaltă şi port ochelari*, enunţ considerat „suficient" în anumite situaţii. În fine, cazul descrierii orale poate interesa prin lipsa unor restricţii descriptive forte.

6.4.2. *Descriere literară*

Textul 14 este interesant pentru succesiunea de *mărci explicite ale privirii*: *hai să privim, iată-l, uite-o, le vezi?, uite-l, uite-i, Stai puţin ş-o să vezi! Aha! Vezi?...*, subordonate, toate, admiraţiei subiective a scriitorului, care decide singur cât va dura acest „exerciţiu de admiraţie": până când încheie cu *Hai de ne-om duce şi noi!*

(14) ***În curtea mea***

Curtea mea e la ţară, pe malul unei ape. **DE JUR ÎMPREJURUL CURŢII** se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de rochiţa-rândunicii. **PE MARGINI,** din loc în loc, ca la o azvârlitură de piatră unul de altul, se înalţă plopi bătrâni, fuse uriaşe pe care se deapănă vântul; pe vârfurile lor ţin acoperământul – cerul. Tufe de agrişe dau, înăuntrul curţii, adăpost **păsărilor** mele.

Căci am păsări multe şi felurite. **DE AICI**, de la portiţa încununată cu iederă, **HAI SĂ PRIVIM**. Ai auzit cucurigul? Răsare soarele. **Cocoşul** acela negru e ceasornicul curţii mele. **IATĂ-L** pe culme, ţanţoş, cu pintenii arcuiţi, gata ca de luptă.

A, **UITE-O** pe harnica ogrăzii! Repede-repede, sfârâindu-i picioruşele în ghetele galbene pe nisip de iute ce alerga, cu boneţica albă de gospodină pe cap, cu cerceluşii de mărgean la ureche, strînsă în fusta ei cu picăţele, **bibilica** aleargă dintr-un colţ într-altul, să pună toate la locul lor.

Albe, linse sau zburlite ca de vânt, legănîndu-se, sâsâind, îndemnând la tăcere, **LE VEZI**? Cârdul de **gâşte** se înşiră, una după alta, ca şi cînd cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rând, toate celelalte.

DINCOLO, lângă teuca de apă, sunt **raţele**; parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de ursuze. Mişcând mereu din ciotul cozii, la dreapta şi la stânga, ca şi cînd le-ar îndemna şi îndrepta trupul încotro s-apuce, ştiu numai să-şi desfacă lopăţelele pliscului, să se bălăcească-n apă.

COLO, sub tufişul cela de agrişe, sunt **cloştele**. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca şi când ar căuta o comoară. Îşi hrănesc **puişorii**, boţuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. UITE-i cum se frământă, cum se strâng roi şi se desfac pe urmă, cum se ciupesc pentru un viermişor. Unul a sărit pe spatele mamei, de acolo urmăreşte

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

cu ochişorii lui vioi ce fac ceilalţi: prinde clipa, sare şi apucă viermişorul. Apoi, fugind sub aripa caldă şi ocrotitoare a cloştei, ospătează. Ceilalţi rămân locului prostiţi, sărăcuţii, până ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i? **Găinile** se strâng să privească iscoditoare. **Doi cocoşi tineri** s-au apucat de luptă. Penele zboară ca luate de vânt. ***Stai puţin ş-o să vezi!*** **Curcanul** i-a şi zărit. UITE-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte; pe cel mai vajnic îl ciupeşte şi-l urmăreşte până în celălalt colţ al curţii.

AHA! VEZI? S-au oprit toate păsările, cu capul întors spre cer. Gâgâlicii de aur au năvălit sub aripa cloştilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E **un vultur**. N-avea nicio grijă! **Curcanul** l-a zărit cel dintîi, şi-a scos guşa afară şi-l urmăreşte cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice: „Poftim, dacă-ţi dă mâna!" Dar vulturul e priceput: ştie cu cine are de-a face. Un ocol şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită.

Şi-n urma lui păsările îşi văd de hrană, puişorii răsar iarăşi la lumină, *şi liniştea şi pacea se lasă peste* **curtea mea**.

Hai de ne-om duce şi noi!

(După E. Gârleanu, *Din lumea celor care nu cuvântă*, 1910)

S-au putut observa seria hiperonimică: *curte> păsări > cocoş, bibilică, gâşte, raţe, cloşte, puişori, găini, doi cocoşi tineri, curcan*, dar şi mărcile de structurare spaţială: *de jur împrejurul curţii; pe margini; din loc în loc, ca la o azvârlitură de piatră unul de altul; pe vârfuri; de aici; dincolo; colo; în urmă...* Pe scurt, o descriere aproape exemplară, tipică unei scrituri clasicizante.

În fine, să remarcăm opţiunea scriitorului pentru ieşirea din descriptivul pur prin dinamizarea relatării: riscând să devină monoton, turul cu privirea este lăsat la un moment dat în suspans, pentru a atrage atenţia spactatorului spre „scene" cvasinarative. Echilibrul descriptiv este rupt printr-o primă exclamaţie-surpriză (*Dar ce-i? Găinile se strâng să privească iscoditoare*), care orientează spre „întâmplare", spre eveniment. O a doua (*Aha! Vezi? S-au oprit toate păsările, cu capul întors spre cer*) procedează după acelaşi tipar. Şi după fiecare, cocoşii războinici ori vulturul ameninţător pun verbele în mişcare, până la deznodământ şi revenirea la normal, la echilibru: *Un ocol şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită. Şi-n urma lui păsările îşi văd de hrană, puişorii răsar iarăşi la lumină, şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea.*

6.4.3. *Descrierea orală*

În registrul oral, descrierea poate lua forme percepute ca „dezordonate", sau extrem de succinte, impresioniste, ale unei stări trecătoare. Cum se întâmplă în exemplul 15, marcat de aproximări şi reformulări:

(15) pot să spun că **am fost**→ bolnavă de viaţă↓ bolnavă de dragoste↓ bolnavă de tot↓

(Corpus Pop, în *Verba volant*, Ed. Echinox 2004)

6.5. Putem conchide, din cele de mai sus, că tipurile de discurs-text sunt exprimate lingvistic prin ceea ce am putea numi mărci „orientate discursiv". Fie că este vorba de orientare argumentativă, narativă, dialogală ori descriptivă, orientarea poate fi forte sau slabă, proactivă sau retroactivă, locală sau globală. Noţiunea de *fir discursiv* (argumentativ, narativ, dialogal sau descriptiv), definită anterior pe baza dominanţei şi continuităţii unui tip de mărci (Pop 2009a), ni se pare interesantă şi pertinentă pentru explicarea mecanismelor de lectură: de tip argumentativ, narativ, dialogal sau descriptiv. Ca şi pentru explicarea, cu ajutorul mărcilor lingvistice, a impurităţii genurilor, atât de des invocată, dar, poate, prea puţin explicată „pe text".

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Am văzut deja, în exemplul 14, un caz de schimbare în orientarea discursului, de la descriptiv la narativ. În ultimul subcapitol vom arăta pe scurt, prin balizări variate în text, de ce fabula din exemplul 16 este, simultan, narativă, dialogală, argumentativă şi descriptivă.

7. *Fuziunea mărcilor şi a genurilor*

Vom vedea, într-adevăr, că în textul de mai jos lipsa unui *fir* puternic de un singur tip face imposibilă o lectură omogenă şi că, dimpotrivă, avem de-a face cu un *blend narativ-argumentativ-descriptiv-dialogal*, care nu este un caz unic în tipologiile discursiv-textuale.

(16) *„Fabulă”* **Vrabia şi şoricelul** *de Victor Eftimiu*

Text, mărci	Secvenţe discursive
Şoricelul **zise** vrabiei:	Narativ
− SURIOARĂ, CÂT MI-EŞTI DE DRAGĂ! Eşti tot atât de micuţă ca mine şi de aceeaşi culoare. De câte ori te văd coborând din pom după grăunţe, mi se pare că sunt eu, când mi-or creşte aripioare.	Dialogal +Argumentativ (teză) Descriptiv (aspect, analogie)
− N-or să-ţi crească aripi niciodată! îi **răspunse** vrabia cu dispreţ. EU *NU SUNT* SORA TA, şi te rog să nu-mi mai spui aşa. ***Se prea poate să*** *fiu tot aşa de micuţă ca tine*, să mănânc *aceleaşi* grăunţe şi să *am aceeaşi culoare*, ***dar*** nu uita că *eu zbor*, ***câtă vreme*** *tu eşti un şoricel* ***nevrednic***. PE NOI NU NE LEAGĂ NIMIC, NU NE APROPIE MĂCAR. ŞI N-O SĂ FIM ALĂTURI NICIODATĂ!	Dialogal +Argumentativ concesie antiteză/descriere + arg. str. concesivă/descriptivă
Morala: *Am uitat să vă spun* că această ***convorbire*** avea loc în stomacul unei pisici. (După *Antologia fabulei româneşti*, EPL, 1961)	Argumentativ/Morală Retur (cadru)

Pentru narativ, *zise* şi *răspunse* sunt singurele verbe de eveniment în relaţie narativă omogenă, căci doar ele sunt la perfect simplu şi în succesiunea cauză-efect. Firul narativ este extrem de slab, în plus, prin semantica celor două verbe, eminamente „de vorbire”, acesta orientează lectura spre o interpretare dialogică forte. Eticheta metadiscursivă din ultima frază (*convorbire*) o confirmă.

Dar celor două fire – slab narativ şi puternic dialogal – li se adaugă, printr-o marcă forte, un „sens” argumentativ: eticheta textuală *morala* orientează global spre o lectură argumentativă, chiar dacă actualizarea ei se face sub forma unui incipit narativ recuperat retroactiv *(Am uitat să vă spun că această convorbire avea loc în stomacul unei pisici)* care corectează interpretarea. Argumentativul este bine reprezentat şi cantitativ, printr-o suită bine formată de enunţuri şi conectori (*dar, câtă vreme*) în relaţii de:

− teză – argument: *SURIOARĂ, CÂT MI-EŞTI DE DRAGĂ! Eşti tot atât de micuţă ca mine şi de aceeaşi culoare. De câte ori te văd coborând din pom după grăunţe, mi se pare că sunt eu, când mi-or creşte aripioare*;

− contra-argument – contra-teză: *N-or să-ţi crească aripi niciodată! îi răspunse vrabia cu dispreţ. EU NU SÎNT SORA TA, şi te rog să nu-mi mai spui aşa.;*

− argument – contra-argument – concluzie: *Se prea poate să fiu tot aşa de micuţă ca tine, să mănânc aceleaşi grăunţe şi să am aceeaşi culoare, dar nu uita că eu zbor, câtă vreme tu eşti un şoricel nevrednic. PE NOI NU NE LEAGĂ NIMIC, NU NE APROPIE MĂCAR. ŞI N-O SĂ FIM ALĂTURI NICIODATĂ!*

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Nu în ultimul rând, mărci multiple ar putea conferi textului o interpretare în cheie descriptivă, căci cel puţin două fire discursive de acest tip se fac distincte (cu verbele *a fi, a i se părea, a avea,* adjective calificative şi mărci comparative):

− *eşti dragă; eşti tot atât de micuţă ca mine şi de aceeaşi culoare; mi se pare că sunt eu;*

− *eu nu sunt sora ta; se prea poate să fiu tot aşa de micuţă ca tine, să mănânc aceleaşi grăunţe* şi să *am aceeaşi culoare, dar* [...] *eu zbor, câtă vreme tu eşti un şoricel nevrednic*. *Pe noi nu ne leagă nimic, nu ne apropie măcar*.

Reprezentările subiective pe care fiecare dintre cele două fiinţe le au una despre cealaltă orientează însă, la nivel global, şi chiar în absenţa explicită a tezelor, spre cele două concluzii distincte (*eşti sora mea* vs *nu eşti sora mea*). Argumentativul îşi subordonează descrierile, care apar cu rolul de a servi drept argumente într-un demers persuasiv.

8. *Concluzii*

8.1. La capătul acestui succint parcurs ni se pare că există totuşi argumente suficiente pentru a putea afirma fără echivoc *existenţa, prin mărci specifice, a unor sensuri discursive în limbă.* Am putut vedea că reprezentări mentale de un tip sau altul (scheme narative, argumentative, descriptive, dialogale) sunt declanşate de mărci lingvistice cu orientări specifice, locale sau globale, mai slabe sau mai puternice. Ceea ce unii cercetători întreprind în mari şi detaliate proiecte de cercetare (cf. Moeschler, pentru narativ), ni se pare că este de făcut pentru toate tipurile de legături discursive, prin evaluarea orientării şi ponderii pe care le au *mărcile lingvistice – lexicale, gramaticale şi relaţionale* – împreună cu regulile care se pot ataşa acestora, fie ele reguli conceptuale, procedurale, ori mixte.

Descrierea diferitelor configuraţii este un program complex care are nevoie şi de instrumente ale lingvisticii/pragmaticii cognitive.

8.2. Am notat mai sus orientările discursive (păstrând notaţia lui Ducrot şi, pledând, astfel, pentru omogenizare): *orientarea argumentativă* cu *OA, orientarea narativă* cu *ON, orientarea dialogală* cu *ODi* şi *orientarea descriptivă* cu *ODe*.

8.3. La fiecare tip discursiv (şi chiar pentru tipuri de text) există mărci/configuraţii de mărci preferate, forte/slabe, cu orientare locală sau globală, proactive (IAV) sau retroactive (IAR). Că există şi alte tipuri discursive, nespecificate aici, şi că afirmaţiile de mai sus rămân valabile şi pentru aceste alte tipuri o dovedeşte, de exemplu, o marcă lingvistică a limbii române *(cică)* specializată pentru discursuri raportat „din auzite" (în franceză, un hiper-discurs: l'*ouï-dire*), cum sunt *legenda, bârfa, zvonul* etc.[1]

8.4. Didactic vorbind, abordarea aceasta a genurilor prin mărci lingvistice poate fi utilă din mai multe puncte de vedere. În primul rând pentru a da un suport material, lingvistic, noţiunii intuitive de *fir discursiv*. În al doilea rând, pentru a demonstra întrepătrunderea şi interdependenţa *tipurilor de secvenţe/fire* în discurs-text. Astfel, *descrierea subiectivă* orientează

---

[1] A se observa cum firul narativ al legendei este punctat, din loc în loc, pe parcursul povestirii, prin *cică* ori sinonime explicite ale acestei mărci:

(21) *Cana de aur*

Am auzit şi eu de la bătrânii noştri că cinste şi dreptate ca pe vremea lui Vodă Ţepeş n-a fost, nepoate, niciodată. Nici tu minciună, nici tu năpăstuire, nici tu beţie, ori alt lucru ce-l strică pe om nu se mai afla. Da' cu hoţii şi tâlharii a făcut Vodă isprava cea mai mare. ***Cică*** peste tot i-a dibuit, de n-au scăpat de ţeapa lui, măiculiţă-doamne, nici în gaură de şarpe! Cum îl prindea pe hoţ, cum îl punea în ţeapă! Prindea un altul, şi tot aşa! Şi-i lăsa pe la răspântii, înfipţi în pari, să-i vază lumea, cu ciorile pe ei. Şi aşa, ***cică***, ar fi scăpat Ţepeş al nostru ţara de toţi hoţii, că n-a mai rămas unul pe atunci nicăierea. (După *Dracula*, Cluj-Napoca, Dacia, 1999: 24−25)

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

clar spre *argumentativ* (v. în 14, OA forte), dar poate orienta şi spre *narativ* (v. ex. 14, ON slabă); *fabula* este un discurs *narativ-argumentativ* prin excelenţă (ON/OA), dar care nu exclude alte tipuri de secvenţializare; etc. Orientarea discursivă a *discursurilor orale* se face trecând adesea prin conflicte de structurare/orientare şi prin ajustări succesive (v. ex. 9). În fine, abordarea tipurilor de discurs-text prin mărci lingvistice tipice poate aduce suporturi concrete şi multiple interpretărilor cognitive şi stilistice ale textelor, indicând sursa/sursele numeroaselor efecte de sens, de la nivelurile *micro*, *mezo* sau *macro* ale producerii discursului, şi eliminând interpretările univoce, fatalmente exclusiviste şi reductive.

SURSE

*** *Antologia fabulei româneşti*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961.
Biologie, cl. a IX-a, All, 1999.
Corpus Pop, în *Verba volant*, Cluj-Napoca, Echinox, 2004.
****Dracula*, Cluj-Napoca, Dacia, 1999.
Gârleanu, Emil, *Din lumea celor care nu cuvântă*, Bucureşti, Coresi, 1910/2007.

BIBLIOGRAFIE

Adam, Jean-Michel, 1992, *Les textes. Types et prototypes*, Paris, Nathan Université.
Anscombre, Jean-Claude, Oswald Ducrot, 1983, *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, Mardaga.
Barcelo, Gérard Joan, Jacques Bres, 2006, *Les temps de l'indicatif en français*, Paris, Ophrys.
Bres, Jacques, 1994, *La Narrativité*, Louvain-la-Neuve, Duculot.
Charolles, Michel, 2006, „La référence des compléments en *un jour*", în Riegel, Schnedecker, Swiggers, Tamba (eds.) 2006: 53−69.
Combettes, Bernanrd, 1987, „Types de textes et faits de langue", *Pratiques*, 56, p. 5−17.
Combettes Bernard et Tomassone, Roberto, 1988, *Le texte informatif, aspects linguistiques*, Bruxelles, De Boeck-Wesmael.
Habert, Benoît, „Des registres à une grammaire à registres", *www.limsi.fr/.../habert/.../BHabertPresentationBiber04-mp4.pdf* (consultat în 10 nov. 2009)
Hansen, Maj-Britt Mosegaard, 1998, „La grammaticalisation de l'interaction ou Pour une approche polysémique de l'adverbe *bien*", *Revue de Sémantique et Pragmatique*, 4, p. 111−138.
Labov, William, 1993, *Le parler ordinaire: la langue dans les ghettos noirs des États-Unis*, Paris, Minuit.
Labov, William & Joshua Waletzky, 2003, „Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience", în Paulston, Tucker (eds.), 2003: 74−104.
Moeschler, Jacques (éd.), 1998, *Le temps des événements*, Paris, Kimé.
Moeschler, Jacques, 2000, „Le modèle des inférences directionnelles", *Cahiers de linguistique française*, n° 22, p. 57−100.
Paulston, C.B., G.R. Tucker (eds.), 2003, *Sociolinguistics. The Essential Readings*, Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
Pop, Liana, 1987, „Valences discursives", *Revue roumaine de linguistique*, XXXII, 4, p. 377−394.
Pop, Liana, 2009a, „Le fil narratif", Actele colocviului *Timpul – axe de interpretare*, Şcoala doctorală Universitatea din Bucureşti, 2009 (în curs de apariţie).
Pop, Liana, 2010b, „La narration dans la langue", Actele colocviului *Énonciation et grammaire*, Universitatea din Toulouse, mai 2009 (în curs de apariţie).
Pop, Liana, Victoria Moldovan, 2005, „Interferenţe în comunicarea profesională. Perspectivă interculturală", în *The Impact of European Integration on the National Economy, Business Modern Languages and Communication*, p. 56−65.
Reboul, Anne, 2000, „La représentation des éventualités dans la Théorie des Représentations Mentales", *Cahiers de linguistique française*, 22, p. 13−55.

BDD-V869 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)

Reinhart, Tanja, 1986, „Principes de perception des formes et organisation temporelle des textes narratifs", in *Hommage à Mitsou Ronat*, n.°14 / 15, p. 45−92.
Riegel, M., C. Schnedecker, Peter Swiggers, Irène Tamba (eds.), 2006, *Aux carrefours du sens*, Hommages offerts à G. Kleiber pour son 60e anniversaire, Leuven, Peeters.
Saussure, Louis de, 2000, „Les règles conceptuelles en question", *Cahiers de linguistique française*, 22, p. 147−164.
Saussure, Louis de, 2003, *Temps et pertinence*, Bruxelles, Editions Duculot.
Travaux de linguistique no 39/1999: *Temps verbaux et relations discursives.*
Vet, Co, 1999, „Temps verbaux, relations rhétoriques et chaînes topiques", *Travaux de linguistique*, 39, p. 59−78.

Linguistic Markers and Discourse Orientation

Starting from the statement that some linguistic markers (such as the lexical, grammatical ones, at the *micro* level of analysis) take discursive-textual functions, showing, at *mezo* level, possible developments of the discourse, or, at the *macro* level, even textual global schemes/patterns, we have identified linguistic, lexical and/or grammatical markers bearing certain discursive-textual type of interferences (such as narrative, descriptive, argumentative, dialogic ones, etc).

This type of approach lies at the crossroads of language description and discourse description, attempting to demonstrate which are the ways and zones where the articulation between linguistic and, respectively, discursive-textual description takes place.

Within our research we have looked at studies opening the perspectives for analysis in one discursive mode or other, and we have continued by investigating areas/zones less described from this perspective. The study confirms our general hypothesis, which is the „discursive orientation" of linguistic markers (i.e. the integration of discourse in language).

BDD-V869 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.188.168.28 (2024-04-26 23:47:37 UTC)